

BYSSUS OF ZEEZIJD

ANNEMIEK VAN DEN HEUVEL

Je komt Jules Verne tegen op allerlei merkwaardige plaatsen. Vorig jaar werd ik door mijn moeder geattendeerd op een artikel in het blad "Handwerken zonder Grenzen". In het artikel werd gerefereerd aan Jules Verne. De verwijzing naar Jules Verne kwam uit 20.000 mijlen onder de zee: "Ik had het zo warm dat mij werd toegestaan mijn byssus mantel uit te doen". In de Duits-talige versie staat het iets uitgebreider: *"Ich legte meine Byssuskleider ab ... und erklärte ihm, dass der Stoff aus den glänzenden und seidenartigen Byssusfäden gemacht sei, die die Schinkenmuschel, eine an den Küsten des Mittelmeeres sehr häufige Muschelart, an Felsen festhalten. Früher stellte man daraus schöne Kleider, Strümpfe und Handschuhe her, die zugleich sehr weich und sehr warm waren"*.

Byssus komt van het Griekse woord 'byssos' dat 'fijne draad' betekent. Het is een bundeltje lange zijdeachtige vezels dat door een klein gat aan de onderkant van de twee schelpelhalven van de reuzenmossel naar buiten komt. Het bundeltje draden kun je vergelijken met de baard van een gewone mossel. De reuzenmossel leeft vooral in de Middellandse Zee op een zanderige bodem niet ver van de kust. De mossel kan tot 1,30 meter lang worden en houdt zich met de draden vast aan de zeebodem. De draden worden ongeveer 20 cm lang en zijn dunner dan een tiende millimeter. Deze draden zijn verrassend sterk, ze verankeren de reuzenmossel aan de zeebodem.

De schelpen worden niet geoogst. De draden worden door duikers afgeknipt. Per mossel wordt er ca 1,5 gram draad geoogst. Op die manier blijft de mossel in leven en kunnen later weer nieuwe draden worden geoogst. Nadat de draden zijn verzameld worden ze gedurende 12 dagen regelmatig gespoeld en in de schaduw te drogen gelegd. Dit wordt gedaan totdat het zeezout helemaal is uitgewassen en de vezels optimaal elastisch zijn geworden. Als de vezels zijn schoongewassen glanst het materiaal uitbundig.

Door het weken van de draden in zuren (vroeger urine, nu citroensap) kan men de kleur beïnvloeden. Hoe langer de draden geweekt worden in het zuur, hoe lichter de kleur wordt. Dan worden de draden voor het laatst gespoeld. Nu met water waaraan kruiden en zeep zijn toegevoegd. Om de laatste vervuiling van de draden te verwijderen worden de draden gekaard met een hele fijne metaalkam. Als dit is gedaan heeft de byssus nog maar 1/6 van zijn oorspronkelijke gewicht. Nu kan pas worden begonnen met het spinnen van de draden. De garens zijn erg teer en moeten met de grootste voorzichtigheid worden behandeld. Vroeger werd de zeezijde gesponnen door jonge meisjes die het nog niet gewend waren om zwaar werk te doen. Hun handen waren teer genoeg om het fijne werk te doen. Voor 250 gram zeezijde zijn de draden van 1000 reuzenmosselen nodig.

Kledingstukken van zeezijde zijn erg kostbaar omdat men zoveel draden nodig heeft om te kunnen weven. Maar het voordeel is dat het weefsel erg sterk is, goed de lichaamswarmte vasthoudt en dat kledingstukken gemaakt van zeezijde erg klein opgevouwen kunnen worden. Zo kunnen handschoenen van zeezijde zo klein worden opgevouwen dat ze in een notendop passen.

Om een jas te maken zoals vermeld in het citaat zijn meer dan 15000 reuzenmosselen nodig! Het moet dan ook een zeer kostbaar kledingstuk zijn geweest. In 1892 koste een paar handschoenen van zeezijde 1,50 (nu 170) dollar en een paar kousen 3 (nu 340) dollar.

De eerste mensen die de zeezijde gebruikten waren de oude Egyptenaren. Alleen de familie van de farao was het toegestaan om zeezijde te dragen. Volgens de overlevering zou farao Toetankamon alleen maar kleding hebben gedragen van zeezijde.

Er wordt wel eens gedacht dat het gouden vlies, gezocht door de legendarische held Jason, was gewoven van de draden van de reuzenmossel. Kleding van prinsessen, vrouwen en dochters van rijke mannen waren vaak van zeezijde gemaakt. Men denkt dat de mantels, die de Centurions droegen in de Romeinse tijd, gemaakt waren van zeezijde.

In de middeleeuwen werd de zeezijde "stof van goud" genoemd.

Ten tijde van de 18de en begin 19de eeuw was er een opleving van de zeezijdevervaardiging in het zuiden van Frankrijk en in het zuiden van Italië. Vandaar dat Jules Verne verwees naar deze stof.

Er zijn nog steeds voorbeelden van zeezijden kleding te zien in musea. Voor zover bekend, is er nog maar een kleine groep vrouwen in Sardinië die bedreven is in de oude handvaardigheid om de zeezijde tot kledingstukken te verwerken.

A. van den Heuvel, juli 2007